

В. В. КАБАЧЕК, канд. іст. наук, доц., НТУ «ХПІ»

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «НОВА БАВАРІЯ» ЯК ПРИКЛАД ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ ЗМІШАНИМ (ПРИВАТНО-ДЕРЖАНИМ) КАПІТАЛОМ ЗА ЧАСІВ НЕПУ

У статі йдеться про часи непу, коли було засноване і певний час проіснувало у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю концесійного типу «Українське броварне товариство «Нова Баварія». До складу товариства увійшли Харківський губвиконком та громадянин Естонії І. І. Окман. Попри в цілому успішну роботу вказаного товариства, воно припинило свою діяльність через не пов'язані з м. Харковом причини. Робиться висновок про непослідовність дій державних органів, що ставило приватний капітал, у т. ч. – іноземний, у атмосферу невизначеності і надзвичайних ризиків.

Ключові слова: неп, залучення іноземних інвестицій, змішані (приватно-державні) товариства, «Бродкомбінат», «Нова Баварія», «Українська Нова Баварія».

Вступ. Одним з важливих питань, яке знаходиться в центрі уваги суспільства в процесі ринкових реформ, що тривають протягом майже чверті століття, є проблема співвідношення державного і приватного секторів економіки та їх взаємодії – як взагалі, так і у промисловості зокрема. Серед інших аспектів до неї належить і проблема іноземних інвестицій, які у зв'язку з відомими подіями зараз скоротилися до мінімуму. З цієї точки зору, може бути корисним не тільки закордонний, а й власний історичний досвід, пов'язаний з періодом нової економічної політики. Особливої актуальності порівнянню з роками непу надає та обставина, що за час свого незалежного існування Україна так і не спромоглася досягнути рівня 1990 р. по багатьох найважливіших макроекономічних показниках, у той час, як у 1920-ті роки, попри істотну непослідовність ринкових перетворень, темпи відновлення господарства після жахливих наслідків двох воєн (світової та громадянської) були досить стрімкими.

Як відомо, за доби непу через певні ідеологічні настанови більшовицького керівництва залучення приватного капіталу в промисловість носило досить обмежений характер. Найпоширенішою формою такого залучення стала оренда приватними підприємцями державних підприємств. Загалом, за даними радянських істориків, по УСРР лише на кінець 1921 – початок 1922 років з близько 11 тис. націоналізованих підприємств до орендного фонду було відібрано понад 6,4 тис. та здано в оренду понад 6,1 тис. [1, с. 76; 2, с. 62; 3, с. 68]. Зрозуміло, серед орендаторів були і державні установи та організації, і кооперативи, проте частка приватного сектору була досить вагомою. Іншою формою стала денационалізація, що розпочалася 1922 р., поширювалася тільки на найдрібніші промислові підприємства і не була завершена навіть до кінця непу [докл. див.: 4; 5; 6]. Як бачимо, вказані форми дослідниками були визначені і досліджуються досить давно, особливо це стосується орендної промисловості. Дещо менше пощастило змішаним (приватно-

державним) пайовим товариствам, які порівняно нещодавно стали предметом серйозного наукового аналізу [див., напр.: 7].

Що ж до іноземного капіталу, його залучення передбачалося у вигляді т. зв. «концесій». За своєю сутністю це була, здебільшого, та сама оренда державного нерухомого майна (підприємств, землі, її надр), тільки на більш привабливих умовах – з т. зору термінів оренди, розмірів підприємств, тощо. Подекуди під терміном «концесія» розуміли взагалі участь іноземного капіталу в непівській економіці. На початку непу більшовицьке керівництво поклало на іноземних підприємців великі сподівання щодо участі у відбудові зруйнованого господарства (на відміну від вітчизняних підприємців, яких намагалися всіляко обмежити з політичних міркувань, побоюючись «реставрації капіталізму»). Навіть у питанні державного страхування, яке було обов'язковим для всіх приватних господарств і підприємств, для майна іноземців робилося виключення – вони здійснювали це виключно на добровільних засадах [8, оп. 20, спр. 612, арк. 144]. Проте через істотні ризики, насамперед, політичного характеру іноземний капітал неохоче йшов у радянську економіку, і концесії не отримали значного поширення.

Мета. Вочевидь, остання обставина не в останню чергу сприяла тому, що у вітчизняній історіографії непу досить довго зберігалася теза про відсутність в Україні за часів непу концесій як таких та самостійних акціонерних (пайових) товариств за участі іноземного чи приватного капіталу [див., напр.: 2, с. 62; 9, с. 13-18]. Проте вже сам факт існування, хоча і недовгого, товариства з обмеженою відповідальністю концесійного типу «Нова Баварія» ставить під сумнів категоризм вищенаведених уявлень. На превеликий жаль, діяльність вказаного товариства практично не знайшла адекватного відображення в науковій літературі. Так, у вже згадуваній монографії одного з найвідоміших дослідників приватнопідприємницької діяльності в роки непу Ю. П. Волосника, де міститься окремий підрозділ, спеціально присвячений приватним товариствам та акціонерним компаніям, товариство «Нова Баварія» не фігурує серед інших приватних і приватно-державних промислових і торговельних товариств, а в його докторській дисертації про неї міститься лише побіжна згадка у додатках [7, с. 156-171; 5, с. 655]. Дана стаття покликана хоча б частково заповнити вказану прогалину.

Виклад основного матеріалу. Передісторія утворення товариства «Нова Баварія» виглядає наступним чином. В ході господарської реформи 1921-1922 років в українській промисловості істотно скоротилася кількість підприємств, що залишалися в безпосередньому управлінні державними органами: більшість з них підлягали здачі в оренду, консервації або ліквідації. З тих же, що залишилися, було створено госпрозрахункові трести всеросійського (згодом – всесоюзного), республіканського або місцевого підпорядкування. Зокрема серед 16 об'єднань і автономних підприємств столичної на той час Харківської губерньської ради народного господарства (ГРНГ, діяли як відділи губвиконкомів, згодом перейменовані на управління місцевою промисловістю, з кінця 1924 р. – на відділи місцевої промисловості, в менш промислово розвинених губерніях – на відділи місцевого господарства) станом на 1 жовтня 1922 р. бачимо об'єднання

«Бродкомбінат» у складі 12 підприємств. Проте працювало воно не надто успішно, бо з 12 підприємств тресту рівно половина – 6 бездіяли з різних причин [10, оп 1, спр. 1, арк. 1].

Цей приклад був досить показовим. Типовою «хворобою» перших років непу було марнотратне намагання держорганів зберегти у своєму підпорядкуванні якомога більше підприємств, не рахуючись з наявними ресурсами. Усвідомлення цього прийшло не одразу. Зокрема, у доповіді Харківської ГРНГ вже станом на 1 травня 1923 р. відзначалося, що «ГРНГ залишив за собою занадто багато промислових підприємств, не співвіднісни їх з наявністю коштів», завищував оцінку основних капіталів підприємств та їх можливостей, що вело до великої кількості непрацюючих і законсервованих підприємств, які продовжували знаходитися на балансі трестів [11, оп. 1, спр. 1106, арк. 13].

Не допомогла навіть позика, отримана 4 січня 1923 р. від Харківської губернської економічної наради (губекономнарада, економічні наради діяли при виконкомах всіх рівнів у 1921-1924 роках як міжвідомчі комісії з господарських питань) вже вказаному «Бродкомбінату» у розмірі 20 тис. пудів ячменю – у зв'язку з шаленою інфляцією «совдензнаков» натуральні позики були значно більш вагомими, ніж грошові. Позику, до речі, «Бродкомбінат» так і не спромігся повернути, і вона зовсім не стала для тресту рятівною [11, оп. 1, спр. 971, арк. 206 зв.].

Дійшло до того, що вже 13 квітня 1923 р. на засідання Харківської губернської планової комісії (планові комісії діяли при економнарадах всіх рівнів як постійні органи з попереднього розгляду найважливіших господарських питань, а після 1924 р. – як самостійні органи при губвиконкомах) було заплановано доповідь виробничо-технічного відділу ГРНГ про ліквідацію взагалі як такого збиткового тресту «Бродкомбінат» та його подальше злиття з Кондитерським об'єднанням – першим серед інших в процесі концентрації в середині трестів місцевої промисловості. Та у зв'язку з пропозиціями, що надійшли від УРНГ (Українська рада народного господарства), вирішили утворити спеціальну комісію для загального перегляду всіх існуючих об'єднань «в сенсі ущільнення» [11, оп. 1, спр. 937, арк. 12].

Коли ж за тиждень, 20 квітня до зазначеного питання, з'ясувалося, що до Харківської ГРНГ надійшла заява громадянина Естонії І. І. Окмана, який забажав стати пайщиком об'єднання. Заяву та проект угоди було передано на попередній розгляд в губекономнараду [11, оп. 1, спр. 937, арк. 14]. І ще за тиждень (27 квітня 1923 р.) економічна секція губплану надала своє заключення відносно проекту договору «Бродкомбінату» з громадянином Естонії І. І. Окманом. Відзначалося, що залучення приватного капіталу, у тому числі іноземного, для розширення обігових коштів державної промисловості є дуже важливим. Взагалі, постійна нестача саме обігових коштів перетворилася на хронічну хворобу державної промисловості, яка раз у раз спричиняла негаразди з підприємствами ГРНГ, і тому постійно знаходилася в центрі уваги місцевих радянських органів. Що ж до самої угоди, її було в основному схвалено і передано з незначними правками на остаточне

затвердження губбекономнарадї та Українській РНГ. Запитання виникли лише щодо участі сторін у прибутках. Первісно передбачалося, що «Бродкомбінату» має відійти 55 % з них, а губплан наголосив на 60 % [11, оп. 1, спр. 937, арк. 15-15 зв.].

За деякий час згоду було отримано, і у кількості 5 підприємств (найбільш потужних та профільних) не пізніше липня 1923 р. з підприємств Харківської ГРНГ було виділено по обліку товариство з обмеженою відповідальністю змішаного концесійного типу «Українське броварне товариство «Нова Баварія», куди у якості пайщика увійшли Харківська ГРНГ та громадянин І. І. Окман [10, оп. 1, спр. 1, арк. 57 зв.-58; 11, оп. 1, спр. 1106, арк. 116; спр. 1107, арк. 18]. Відповідно за 1922/23 госп. р. (у зв'язку з переважанням продукції сільського господарства у валовому внутрішньому продукті господарський рік обчислювався з 1 жовтня поточного року, а не з 1 січня) Харківський губвиконком у своєму офіційному звіті доповідав про організацію вказаного товариства та розформування «Бродкомбінату» [12, с. 185].

Хоча ще 30 листопада 1923 р. президія Харківського губвиконкому намагалася реанімувати виробництво на двох підприємствах, що не увійшли до товариства «Нова Баварія» – дріжджовому та оцтовому заводам, серед яких особливо турбувало становище першого з них (до 1913 р. дріжджі на Харківщини взагалі не виготовлялися, а тепер їх почали випускати, проте завод було розташовано в абсолютно непридатному для такого виробництва приміщенні) [11, оп. 1, спр. 971, арк. 225]. До того ж, аж до 12 березня 1924 р. не були сплачені старі борги «Бродкомбінату» (хоча сам він, нарешті, був ліквідований 6 березня 1924 р.), у зв'язку з чим президія Харківського губвиконкому звернула увагу ГРНГ на неприпустимість подібного затягування та в рахунок покриття боргу губвиконкому прийняла від нього пай «Ларька» (Акціонерне товариство «Ларек» було найвідомішим серед збуто-заготівельних товариств на тогочасному ринку) [11, оп. 1, спр. 1463, арк. 104, 131].

Що ж до змішаного акціонерного товариства концесійного типу «Українське броварне товариство «Нова Баварія», його діяльність розгорталася досить успішно. Членами правління згаданого товариства з обмеженою відповідальністю (саме такий формально-юридичний статус згідно домовленостей отримало товариство) стали В. М. Макогон (голова Харківської ГРНГ) та громадянин І. І. Окман, а головою правління – М. А. Колмаков (голова правління колишнього «Бродкомбінату») [5, с. 655]. Поповнившись обіговими коштами (Окман навіть вніс кошти зверх задалегідь обумовленої суми), позбувшись зайвого баласту у вигляді збиткових непрацюючих або погано працюючих підприємств, вказане товариство досить швидко стало одним з найпотужніших в місцевій промисловості України. Дійшло навіть до того, що той саме Харківський губвиконком 23 серпня 1924 р. встановив для нього підвищену, у розмірі до 150 % основного розрахунку на загальних умовах, ставку орендної плати за приміщення. У рішенні спеціально наголошувалося, що 100 % ставка була встановлена для державних підприємств, яким був «Бродкомбінат», а «Нова Баварія» не є і, відповідно, може сплачувати значно більше [11, оп. 1, спр. 1465, арк. 21].

Хоча і тут траплялося по-різному. Зокрема, в березні того ж 1924 р. керівництво товариства звернулося до президії Харківського губвиконкому з проханням про надання йому кредиту у зв'язку із заборгованістю по комунальним послугам. Позику у вигляді векселю на 4 тис. крб. в червоному обчисленні на шість місяців (у рішенні чомусь йдеться про чотири місяці, проте це – явна технічна помилка, яку спростовує подальший текст) було отримано. При цьому наголошувалося, що губернська комісія з внутрішньої торгівлі та губернський фінансовий відділ мають стежити, щоб вказані кошти були використані товариством виключно за прямим призначенням, а заборгованість по комунальним послугам має бути виплачена і надалі не допускатися. Губплану разом з губернським фінансовим відділом було запропоновано «докладно і детально» розглянути виробничий план товариства (проте в подальших матеріалах губплану такого розгляду не бачимо, вочевидь даний припис носив більш формальний характер). Окремо відзначалося: вважати за доцільне встановити більш працездатний склад управлінського апарату товариства. Заборгованість же по векселю мала бути погашена рівними долями у термін з 1 квітня по 1 жовтня поточного року із сплатою середнього банківського відсотку [11, оп. 1, спр. 1463, арк. 126, див. також: арк. 103]. Проте в подальшому нічого подібного й близько не траплялося, товариство з обмеженою відповідальністю «Нова Баварія» почувало себе досить впевнено, старі борги виплачувало вчасно, нових не допускало.

Нічого не віщувало якихось радикальних змін: товариство розвивалося досить успішно, просуваючи свою продукцію далеко за межі м. Харкова. Проте, як то кажуть, «громовиця блиснула серед ясного неба». В Ленінграді, де були зосереджені основні концесійні підприємства пана І. І. Окмана, сталися істотні негаразди. І хоча до товариства з обмеженою відповідальністю «Нова Баварія» вони не мали прямого відношення (навіть його статус говорив сам за себе), посилаючись на постанову Ради Народних Комісарів від 9 вересня 1924 р., 27 вересня (за іншими даними – 26 вересня) 1924 р. президія Харківського губвиконкому запропонувала ГРНГ невідкладно приступити до ліквідації товариства. З цією метою було утворено ліквідаційну комісію. Спеціально наголошувалося, що ліквідація має відбутися без зупинки та щонайменшої шкоди для виробництва. Заводи товариства «Нова Баварія» мало знову якомога швидше прийняти до себе ГРНГ, утворивши з них Державний броварний трест місцевої промисловості «Українська Нова Баварія» [10, оп. 1, спр. 1465, арк. 103; див. також: 11, оп. 4, спр. 18, арк. 47]. З паном І. І. Окманом розраховалися лише частково. Ліквідаційна комісія (її доповідь слухалася на президії Харківського губвиконкому 18 листопада 1924 р.) вирішила повернути йому 65 тис. руб. в червоному обчисленні «внесених зверху за основний внесок в 85 тис. крб.». Що ж до основного внеску, він залишався у розпорядженні ГВМП (губернський відділ місцевої промисловості – так тепер іменувалося ГРНГ). Щоправда, «враховуючи важке становище ленінградської промисловості», яка й була головним кредитором І. І. Окмана, частину з цих коштів (яку саме – не вказано) було вирішено надати їй (на яких умовах – так само роз'яснення відсутні) [11, оп. 1, спр. 1466, арк. 69].

Що стосується самого товариства, то вже 4 листопада 1924 р. президією Харківського губвиконкому було затверджено статут відповідного місцевого тресту з незначними поправками (їх мав внести ГВМП за допомоги юридичної частини губвиконкому) із статутним капіталом в 1 863 986 крб. 32 коп. (з них 1 163 986 крб. 32 коп. в довоєнному обчисленні та 700 тис. крб. в червоному). До тресту мали увійти всі п'ять підприємств товариства [11, оп. 1, спр. 1466, арк. 14]. При цьому, як і передбачалося попередніми рішеннями, відбувся своєрідний «ребрендинг» назви, яка вже добре себе зарекомендувала на споживчому ринку – до слів «Нова Баварія» додали слово «Українська».

Попервах виведене на високий рівень завдяки іноземним грошам і комерційній жилці приватного співвласника трест працював вельми успішно – певний час давалася взнаки інерція від здобутого порівняно нещодавно потужного поштовху. Його, у складі 5, а невдовзі і 6 підприємств (додався багатостраждальний дріжджовий завод), бачимо у списках підприємств харківського ГВМП, а згодом (після ліквідації губернського поділу і переходу на окружний масштаб роботи) – Харківського окружного відділу місцевої промисловості (ОВМП). Зазначені списки (у деяких з них фігурує просто як «Броварний трест», а в деяких – з повною назвою) уклалися в зв'язку з адміністративно-територіальною реформою 1925 р. і формальною передачею підприємств на окружний рівень [10, оп. 1, спр. 2. арк. 44; спр.7, арк. 398; див. також: 13, оп. 2, спр. 234, арк. 4].

Про те, що робота підприємств була на цьому етапі досить успішною засвідчує доповідь голови Харківського губвиконкому тов. Федотова на 9-му губернському з'їзді рад. 25 квітня 1925 р він, говорячи про стан справ у місцевій промисловості, зокрема, зауважив, що поруч із збитковими є підприємства, які «міцно тримаються на ногах». Серед них найбільш міцно поставлена пивна справа, бо «якість пива сама за себе говорить і конкурентів не має», а продукція Харківського пивного тресту користується відомістю в усьому СРСР. Це найбільш прибуткове, найбільш рентабельне виробництво, за рахунок якого ми (губвиконком) підтримуємо і інші підприємства, наприклад – металообробні (в місцевих трестах, попри проголошений госпрозрахунок, протягом всього періоду непу зберігалася практика перерозподілу коштів). І далі: «Ми думаємо цей прибутковий вид промисловості трошки підстригти і дещо влити з нього в артільний котел. Ми думаємо, що з оцих пивних, хмільних грошей можна буде збудувати і хати-читальні, що з цих напівп'яних грошей ми можливо зуміємо побудувати що-небудь дуже гарне». [11, оп. 1, спр. 2050, арк. 79].

Проте, такі радужні сподівання і далекосяжні плани виявилися не досить реалістичними. Попри те, що Державному броварному тресту «Українська Нова Баварія» були поставлені з-за кордону спеціальні полуавтоматичні машини, виробничу програму на 1924/25 госп. р. він виконав далеко не в повному обсязі. І хоча керівництво окружного відділу місцевої промисловості виправдовувалося поганою кон'юнктурою (через дощове літо істотно знизилася споживання пива) [14, с. 24, 26], думається справа не лише в цьому.

Що ж до залучення іноземних інвестицій у інші галузі місцевої промисловості, то після не зовсім вдалого досвіду з «Новою Баварією» важко було розраховувати на нові внески з боку іноземців. Зокрема, наприкінці 1924 р. у Харківському губвиконкомі були дуже занепокоєні станом речей у місцевому державному тресті «Текстшвейпром». Різні аспекти цього питання неодноразово розглядалися на засіданнях президії губвиконкому. Серед інших заходів 3 грудня 1924 р. вона доручила ГВМП провести переговори з представниками американського банку «по залученню коштів у вигляді позик та інших формах взаємодії» [11, оп. 4, спр. 18, арк. 65]. Проте переговори були не надто вдалимими, і до проблем «Текстшвейпрому» поверталися ще неодноразово. Серед інших причин цього, цілком вірогідно, не останню роль відіграла і історія з І. І. Окманом. Вона, вочевидь, була відома далеко за межами Харківщини та наочно продемонструвала відсутність чітких гарантій та непевність становища закордонних інвесторів, фактично – їх повну залежність від свавілля державної влади, в тому числі – місцевої.

Висновки. Діяльність місцевих органів державної влади по залученню приватного капіталу в промисловість в роки непу була неоднозначною за своїм характером. Взагалі в цьому питанні найбільш яскраво проявилася непослідовність і суперечливість непу: з одного боку – створювалися умови для відродження ринкових відносин, з іншого – їх нормальному розвитку істотно заважали штучно створенні перешкоди переважно політичного характеру. За таких умов місцеві державні органи були найбільш зацікавлені в широкому залученні приватних коштів у місцеву промисловість, прагнули сприяти цьому процесу, проте не могли йти всупереч загальнополітичному курсу. А подекуди, як бачимо, і самі створювали неоднозначні ситуації, провокуючи відразу у потенційних інвесторів своїм недолугим прагненням отримати миттєву вигоду, всупереч стратегічним інтересам.

Окремо це стосувалося іноземних інвесторів, яким, на відміну від вітчизняних, було «куди бігти», обираючи більш сприятливі і стабільні умови для вкладання своїх грошей. Тож не випадково, що хоча утворення та діяльність змішаного акціонерного товариства концесійного типу Українське Товариство «Нова Баварія» у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю повністю спростовує давно поширену в історичній літературі тезу про відсутність в Україні за часів непу концесій як таких та самостійних акціонерних товариств з участю іноземного чи приватного капіталу і навіть дозволяє, у поєднанні з іншими новітніми дослідженнями, говорити про ще одну форму залучення приватного капіталу в промисловість, та даний приклад лишається досить поодиноким [7, с. 156-171]. Через непевність умов, високі ризики, пов'язані з можливістю будь-якої хвилини втратити свій бізнес іноземний капітал неохоче йшов у виробництво на теренах колишньої Російської імперії, у тому числі – й в Україну, де тепер панували зовсім інші порядки.

Список літератури: 1. Шиян К. К. Боротьба робітничого класу України за відбудову промисловості (1921 – 1925 рр.) / К. К. Шиян. – К.: Держполітвидав України, 1959. – 303 с.

2. Диденко Г. Д. Рабочий класс Украины в годы восстановления народного хозяйства (1921 – 1925). / Г. Д. Диденко – К.: Изд-во АН УССР, 1962. – 373 с. 3. Горбань В. И. Вовлечение Коммунистической партией мелкой буржуазии города в мирное хозяйственное, социалистическое строительство 1921 – 1925 гг. (Опыт Компартии Украины): Дисс... канд. ист. наук: 07.00.01 / В. И. Горбань / КГУ им. Тараса Шевченко К., 1990. – 216 с. 4. Сушко О. О. Організаційно-господарські форми денационалізації промисловості в Україні (20-ті рр. ХХ ст.) / О. О. Сушко // Укр. іст. журн. – 2003. – № 4. – С. 112 – 122. 5. Волосник Ю. П. Зародження нової буржуазії та розвиток приватнопідприємницької діяльності в Україні в 1920-ті – на початку 1930-х рр.: Дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Ю. П. Волосник / Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2004. – 658 с. 6. Кабачек В. В. Питання денационалізації промислових підприємств у діяльності місцевих державних органів УСРР в першій половині 20-х рр. ХХ ст. / В. В. Кабачек // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Зб. наук. праць. – Харків: НМЦ “СД”, 2004. – Вип. 7. – С. 153 – 163. 7. Волосник Ю. П. Підприємці і приватне підприємництво в радянській державі в добу непу (на матеріалах України) / Ю. П. Волосник. – Харків: ИПП «Контраст», 2014. – 472 с. 8. Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГО України), м. Київ. Фонд 1: Центральний Комітет Комуністичної партії України (ЦК КП(б)У). 9. Кунах Ю. И. Место и роль государственного капитализма в развитии экономики Украины в восстановительный период (1921 – 1925 гг.): Автореф. дисс... канд. ист. наук: 07.571 / Ю. И. Кунах / ХГУ им. А. М. Горького. – Харьков, 1972. – 27 с. 10. Державний архів Харківської області, м. Харків (далі – ДАХО). Фонд Р-869: Харьковський окружний відділ місцевої промисленості Харківського окружного виконавчого комітету. 11. ДАХО. Фонд Р-203: Харьковський губернський виконавчий комітет Ради робітників, селянських і красноармійських депутатів. 12. Отчет Харьковського губисполкома 8-му губернському з'їзду Советів. 1 жовтня 1922 г. – 1 жовтня 1923 г. – Харків: Тип. губисполкома, 1923. – 353 с. 13. ДАХО. Фонд Р-845: Харьковський окружний виконавчий комітет Ради робітників, селянських і красноармійських депутатів. 14. Отчет Харьковського окружного виконавчого комітету Советів робітників, селянських і красноармійських депутатів III-му з'їзду Советів Харьковського округу. – Харків: Окрисполком, 1926. – 308 с.

Bibliography (transliterated): 1. Shyian K. K. *Borotba robotnychoho klasu Ukrainy za vidbudovu promyslovosti (1921 – 1925 rr.)*. Kiev: Derzhpolitvydav Ukrainy, 1959. Print. 2. Didenko G. D. *Rabochij klass Ukrainy v gody vosstanovlenija narodnogo hozjajstva (1921 – 1925)*. Kiev: Izd-vo AN USSR, 1962. Print. 3. *Gorban' V. I. Vovlechenie Kommunisticheskoi partiej melkoj burzhuazii goroda v mirnoe hozjajstvennoe, socialisticheskoe stroitel'stvo 1921 – 1925 gg. (Opyt Kompartii Ukrainy): Diss... kand. ist. nauk: 07.00.01*. KGU im. Tarasa Shevchenko Kiev, 1990. Print. 4. *Sushko O. O. “Orhanizatsiino-hospodarski formy denatsionalizatsii promyslovosti v Ukraini (20-ti rr. KhKh st.)” Ukr. ist. zhurn. No. 4*. 2003. 112–122. Print. 5. *Volosnyk Yu. P. Zarodzhennia novoi burzhuazii ta rozvytok pryvatnopidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini v 1920-ti – na pochatku 1930-kh rr.: Dys... d-ra ist. nauk: 07.00.01*. Kharkivskiy natsionalnyi un-t im. V. N. Karazina. Kharkiv, 2004. Print. 6. *Kabachek V. V. “Pytannia denatsionalizatsii promyslovykh pidpriemstv u diialnosti mistsevykh derzhavnykh orhaniv USRR v pershii polovyni 20-kh rr. XX st.” Aktualni problemy vitchyznianoj ta vsesvitnoi istorii: Zb. nauk. prats. Kharkiv: NMTs “SD”. 2004. Vol. 7. 153–163. Print. 7. *Volosnyk Yu. P. Pidpriiemtsi i pryvatne pidpriemnytstvo v radianskii derzhavi v dobu nepu (na materialakh Ukrainy)*. Kharkiv: YPP “Kontrast”, 2014. Print. 8. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh orhanizatsii Ukrainy (TsDAHO Ukrainy), m. Kyiv. Fond 1: Tsentrалnyi Komitet Komunistychnoi partii Ukrainy (TsK KP(b)U)*. 9. *Kunah Ju. I. Mesto i rol' gosudarstvennogo kapitalizma v razvitii jekonomiki Ukrainy v vosstanovitel'nyj period (1921 – 1925 gg.): Avtoref. diss... kand. ist. nauk: 07.571*. HGU im. A. M. Gor'kogo. Kharkov, 1972. Print. 10. *Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, m. Kharkiv (dali – DAKhO). Fond R-869: Kharkovskiy okruzhnoi otdel mestnoi promyshlennosti Kharkovskoho okruzhnogo yspolnytel'nogo komyteta*. 11. *DAHO. Fond R-203: Har'kovskij gubernskij ispolnitel'nyj komitet Soveta rabochih, krest'janskih i krasnoarmejskih deputatov*. 12. *Otchet Har'kovskogo gubispolkoma 8-mu gubernskomu**

sezdu Sovetov. 1 oktjabrja 1922 g. – 1 oktjabrja 1923 g. Kharkov: Tip. gubispolkoma, 1923. Print. **13.** *DAHO*. Fond R-845: Har'kovskij okružnoj ispolnitel'nyj komitet Soveta rabochih, krest'janskih i krasnoarmejskih deputatov. **14.** *Otchet Har'kovskogo okružhnogo ispolnitel'nogo komiteta Sovetov rabochih, krest'janskih i krasnoarmejskih deputatov III-mu s#ezdu Sovetov Har'kovskogo okruga*. Kharkov: Okrispolkom, 1926. Print.

Надійшла (received) 05.07.2015

УДК 334.723:94(477)''1923/1924''
